

KŐHEGYI ANDRÁS

Hányféleképpen lehetünk úton?

Barnás Ferenc: Bagatell

Barnás Ferenc először az ezredfordulón megjelent, majd 2015-ben alaposan átdolgozva újra kiadott *Bagatell* című művét a második kiadás fülszövege „hamisítatlan kalandregény”-nek, egy könyvkritika pedig „pikareszk”-nek nevezi. Bár ezekkel a megállapításokkal nem könnyű vitatkozni, mégis azt hiszem, szerencsésebb és kevésbé félrevezető lenne, ha a pikareszk regény kifordításaként vagy fejtetőre állításaként jellemeznénk Barnás Ferenc művét. A *Bagatell* ugyanis nem csak a műfaj újkori képviselőitől különbözik, de az olyan kortárs pikareszk regényekkel is, mint Paul Auster *Mr. Vertigo* vagy Daniel Kehlmann *Tyll* című műve, legfeljebb csak távoli atyafiságban áll. Ha azonban tisztán a regény cselekményét vizsgáljuk, nem sok eltérést látunk a kópéregények jól bevált receptjétől:

Egy nem teljesen tehetségtelen, ám ami fontosabb, gyorsan tanuló és fejlődő fiatal magyar férfi évről évre felkerekedik, és a nyári hónapokban Fehér Hajó nevű lakókocsijával járja Németország, Ausztria és Svájc kisvárosait, vándorzenészként igyekezve eltartani magát. Előbb egyszerűen az utcán fuvolázik, a fehérneműbolt vagy a patika előtt, majd kisvárosok piacaira teszi át működésének helyszínét, végül pedig megérkezik az előkelő éttermek teraszaira mint a vacsorázók jó hangulatát biztosító „örömművész”. A változó környezetnek megfelelően idővel lecserélődik a fuvolista zenei repertoárja is: a kezdeti melankolikus darabok helyét vidámabb művek veszik át.

Azonban nem csak az előadott művek listája változik meg, hanem maga a muzsikás is. Kezdetben még inkább filozófál és a zenéről vagy kedvelt zeneszerzőiről elmélkedik, majd ahogy egyre több márka és frank vándorol a fuvolatokba, úgy szorul-

nak háttérbe a főszereplő elvont gondolatai, a vándorzenész pedig elhivatott művészből a szórakoztatóipar robotosává válik.

A regény főhősének magyarországi élete rendezettnek mondható: az év fennmaradó részében a Bartók Béla Konzervatórium irodalomtanáraként dolgozik. A Budapesten töltött kilenc hónapról azonban jóformán szó sem esik a regényben.

A *Bagatell* nem csak a Magyarországon történekekkel kapcsolatban hagyja tudatlanságban az olvasókat. A tizenöt nyár előadókörútjainak leírásai is mintha összegabalyodtak volna, gyakoriak az olyan mondatok, amelyek egy, az olvasók számára ismeretlen személyre vagy eseményre hivatkoznak („Egy napon visszatért a tuttlingeni piacra, annak ellenére, hogy e lépés – figyelembe véve az elmúlt évben történeket – nem volt igazán szerencsés.” – 131), és – bár a regény utolsó harminc oldala a legfontosabb előzményeket feltárja – mégis számos enigmatikus megjegyzés marad, amelyeknek megfejtéséhez a szöveg végig nem ad kulcsot.

Így a vándormuzsikus titkait ismerjük ugyan, ám paradox módon nem az okozza az információhiányt, hogy az olvasó nem tud közel kerülni a főszereplőhöz, sokkal inkább az, hogy az elbeszélő fokalizációja nem teszi lehetővé, hogy az olvasók a főszereplő tudatán túlra tekintsenek, így sokáig ismeretlen marad a keretrendszer, amelyben értelmet nyernek a vándorzenész mondatai.

Hasonló problémák merülnek fel akkor is, ha azt próbáljuk megválaszolni, mikor játszódik Barnás regénye. Nem csak a regénybeli események pontos időrendjét nehéz megállapítani, de sokáig azt is, hogy melyik évekre tehető a főszereplő körútjai. Egyértelmű választ végig nem kapunk, az elbeszélő konkrét eseményekről nem számol be, a tájékozódást segítő állapotokról, folyamatokról is ritkán, akkor is szűkszavúan beszél: „Vándormuzsikusi pályájának tizenötödik esztendejében hazájában már javában robbantgatták az autókat (...)” (228)

A fentihez hasonló elejtett megjegyzésekből arra következtethetünk, hogy a főszereplő zenei működésének másfél évtizede lefedi a kilencvenes éveket, de az, hogy ő hogyan éli meg ezt a változásokkal teli időszakot, nem derül ki a regényből.

Az a – kópéregényekkel rokon, mégis újító – elbeszélői eljárás, amely a cselekményt epizódokra tördeli, majd ezeket az epizódokat egyetlen szövegfolyamban oldja fel, érdekes vonása ugyan Barnás regényének, ami azonban a *Bagatell*t igazán izgalmassá teszi, az annak a módja, ahogyan a mű vándorló főhőse az őt körülvevő és természetesen gyakran változó tér felé fordul. Ugyanis míg a vándorzenész és az idő kapcsolatát az információk hiánya teszi meghatározhatatlanná, addig a főszereplőt a regény tereihez kötő viszonyrendszer feltérképezését a felkínált lehetőségek nagy száma nehezíti meg.

Barnás alapos leírásokban számol be a sokszor pontosan behatárolható helyekről, a vándorzenész vándorlásainak svájci

szakaszát akár még térképen is követhetjük. Ezt az információ-áradatot látva pedig gyorsan nyilvánvalóvá válik, hogy a terek jelentősége túlmutat azon, hogy a vándormuzsikus emlékeit tárolják el: a *Bagatell*ben ábrázolt vándorló életforma több szereppel is felruházhatóvá teszi a regény főhősét, ezek a szerepek pedig értelmezések egész sorát villantják fel.

Elsőként adódik a Magyarország és az attól nyugatabbra fekvő országok között ingázó közvetítő szerepe, ám ezt gyorsan megcáfolja a főhős magatartása és az, amit magyarországi életéről tudunk, illetve nem tudunk. A Magyarországon töltött kilenc hónapos időszakok ugyanis szinte teljesen kimaradnak a regényből: egy félmondatból értesülünk arról, hogy a főhős feladta tanári állását, és a Barnás-univerzum más műveiben fontos szerephez jutó pomázi családi házat is csak egy alkalommal említi. Kudarcba fullad az egyetlen olyan kísérlet is, amely a főszereplő magyarországi életének a nyári kóborlásokba történő átemelését célozza: gyorsan kiderül, hogy a vándorzenész hiába viszi magával az egyik nyáron egy fiatal tanítványát, képtelenek együtt dolgozni, így a páros turnét félbe kell szakítaniuk, mielőtt még az igazán elkezdődhetne. Mindebből arra következtethetünk, az, hogy a fuvolás pontosan honnét érkezik a német kisvárosok fötereire, és hová tér haza a nyár végén, nem bír megkülönböztetett jelentőséggel.

A regény főhőse feltűnő gyakorisággal fogalmaz meg állításokat saját helyzetével és környezetével kapcsolatban: hangulatjelentéseket rögtönöz közönségéről játék közben, szorgalmasan feljegyzi a napi bevételt, a történet egy pontján még azt is összeszámolja, hány órát töltött utcazenéléssel vándormuzsikusi pályájának kezdete óta. Ily módon a vándormuzsikus, bárhol jár is, cölöpöket ver le az őt körülvevő ismeretlen térben. Azonban erre nem a megismerés vágya sarkallja őt, nem kíváncsisággal, felfedező szándékkal fordul környezete felé, hiszen jóformán csak a munkáján és az ahhoz kapcsolódó megbeszélések alkalmával érintkezik az őt körülvevő világgal. Ha a cölöpök leverését másként értelmezzük, a vándorzenészt bizonyos szempontból akár hódítónak is tekinthetnénk, aki megérkezése után sietve magáévá teszi a tér egy szeletét, bár csak átmenetileg tartózkodik ott. Ez viszont feltehetően csak első látásra tűnik uraló gesztusnak, hiszen ellentmondani látszik a főhős visszahúzó és konfliktuskerülő jellemének.

A vándorzenész szerepének megfejtéséhez talán az szolgáltathat kulcsot, ha a *Bagatell*hez a Barnás Ferenc regényeiből összeálló szöveguniverzum egy részeként közelítünk. Ugyanis Barnás későbbi regényeiben, a *Másik halál*ban és az *Életünk végéig*ben is szép számmal akadnak feltűnően részletező és pontos leírások, utóbbi műben az utazás motívuma is többször felbukkan, a *Másik halál* mentális összeomlásból felépülő főhőse pedig a *Bagatell*ben találhatóhoz hasonló mondatokkal tapogatja le környezetét.

Jóllehet idegensége munkakörének és életmódjának egyenes következménye, a *Bagatell* vándormuzsikusa is elkeseredetten küzdelmet folytat azért, hogy megszabaduljon nyomasztó érzéseitől. Ez lehet a magyarázata annak is, hogy a regény főszereplője, belépve a háromnyelvű Svájc területére, miért kezd azonnal kétségbeesett francia nyelvtanulásba.

A *Bagatell* főhőse tehát attitűdjét tekintve nem kultúrák közt jövő-menő hírnök, nem hódító és nem is kíváncsi felfedező. A cölöpöket nem azért veri le, hogy az általuk körülhatárolt területet kiszakítsa magának, nem is azért, hogy feltérképezze és megismerje azt. A levert cölöpök sokkal inkább azt a célt szolgálják, hogy az ismeretlen térbe elhelyezett biztos pontokként feloldják a vándorzenész idegenség-érzetét.

Ez, a regény egy bizonyos pontja után jelentkező nyomasztó idegenség-érzet elvezetni látszik ahhoz a szerephez is, amelyet a regény főszereplője vándorzenészi működésének kezdetén felvesz, hogy aztán fokozatosan megváljon tőle. A *bagatell* főhőse leginkább egy vándorló hittérítőre emlékeztet, egy olyan miszcionáriusra, aki, miután a térítőmunkával felhagyott, nem tér haza, hanem folytatja utazásait, ám már cél nélkül.

A főhős az „örömszenész” pályafutását megelőző időszakban ugyanis olyan ember benyomását kelti, akinek van küldetése. A zene erejében mindenestre hisz, s jóllehet, a koncerttermeket azok közönségével együtt megveti, mégis ízig-vérig zenész. Köttődik a zenéhez és kedvenc komponistáihoz: „velencei kolléga”-ként (118) hivatkozik Vivaldira, és eltöpreng Schubert szomorú életén is. Ha pedig ő maga vesz hangszeret a kezébe, előadásai közben várandós nők magzataira kíván pozitív hatást gyakorolni a fuvolaszóval, vagy éppen a „német lelkek osztrákosításával” kísérletezik, megint más esetben pedig egyenesen úgy dönt, hogy „(...) nem is annyira a műveket, mint inkább a léttel kapcsolatos vizsgálódásainak eredményét fogja előadni”. (160)

Azonban Barnás hőse feladja küldetését, a tiszta művészet felől a pénzszerzés felé fordul, ezen a ponton pedig bekövetkezik az a mozzanat, amely a pikareszk regény kifordításaként értelmezhető: a *Bagatell* főhősét olyan helyzetben látjuk megjelenni, amely egy lépéssel az előtt a pont előtt található, ahol a pikareszk regények fel szokták venni az elbeszélés fonalát.

A cselekménynek ettől a pontjától kezdve ugyanis a főszereplő a vándorlás egy új módját valósítja meg: mozgásának célja az, hogy találjon valamit, ami későbbi vándorlásainak adhat célt. Vagy másképpen: a vándormuzsikusz azért van úton, mert abban bíz, hogy így lehetősége nyílik majd tévelygését keresésévé változtatni. A vándorlás két módjának elkülönítése az, amivel Barnás Ferenc elszakad a pikareszk regények hagyományától, a vándorlás és a megállapodás szembeállításától, hogy ezáltal egyéni módon közelíthesse az úton levés irodalmi toposzához. (*Pesti Kalligram, Budapest, 2015*)